

Sebastian Barry
Végtelen napok

Fordította
Morcsányi Júlia

Nem egy nagy kunszt ám a hazánkért meghalni. Ez a legegyszerűbb fogás az étlapon. Isten a tudója, hogy így vagyon. Az ifjú Seth McCarthy, na, ő is feljött Missouriból, hogy dobos legyen a szövetségi seregben, aztán mi jut neki, nem más, mint egy szövetségi ágyúgolyó, ami a fejét lekapta. Ezt másnap reggel láttuk meg, amikor bejártuk a mezőt, papírokat meg hasonlókat kerestünk, amiket haza lehet küldeni. Ottan volt Seth, a dob is még ott lógott a fiatal kis testén. De a feje az nem volt meg. Nem ez volt a csata másnapjának egyetlen, de még csak nem is a legrosszabb látnivalója. Legyen az elszenesedett hulláké az első hely a listán. Hogy a francba akarhatja Isten, hogy hősként küzdjünk, aztán meg egy darab égett hús legyen belőlünk, ami még a farkasoknak se kell. A hantoló csapatnak meg lett mondva, hogy kéket és szürkét egyformán el kell hantolni és az imákat elmondani. Giovanni atya elmondja az olvasót, és halljuk, ahogy a latin szövegét motyogja. Azok a fiúk, akik ezelőtt még nem láttak csatát, hát, némelyikük nem volt vidám. Nem is tudom, mit tesz az emberrel ez a sok szörnyű látvány. Néhány katona csak reszket a sátrában, és nincs annyi szárított hús, de még whisky sem, ami helyretenné

őket. Valahová vissza kellett küldeni őket, mert a csatátér, az nem nekik való hely mostan. Egy kanalat nem bírtak megtartani, nemhogy egy puskát. John Cole is nagyon nyugtalan a maga jó szívével, és két közlegénye is úgy meghalt, mint a kicuppantott csiga. A saját bajtársuk lőtte meg őket. Gyakorta így megy ez. Most fogom csak föl, milyen furán sötét dolog is a csata. Tudja valaki, hogy mi a rosseb folyik itten? Mert derék keresztény létemre én ugyan nem tudom. Jómagam, meg John Cole hála istennek, meg az öreg Lige Magan, meg Starling, megússzuk, és Dan FitzGerald is. Különben hogy az istenbe kártyáznánk.

Aznap este, mikor az őrszemeim már a helyükön vannak, egymagam félrehúzódok egy kis cserjésbe. Egy darabig egyedül vagyok. A holdfény úgy ömlik el a csenevész tölgyek között, mintha ezer ruha volna. Arra gondolok, hogy az ember valami farkasféle, de nem valami furább is-e annál ugyanakkor. Winonára gondolok, meg a sok megpróbáltatásra, ami érte. Azt se tudnám megmondani, én magam kicsoda voltam akkoriban. Sligo olyan, de olyan távolinak tűnt, és csak a sötétség egy újabb futó érintésének. A fény John Cole maga és az ő kiapadhatatlan kedvessége. Az a dobosfiú nem moccan a lelki szemeim elől. Úgy ott ragadt, mint valami lebegő holmi. Alighanem jóval több járt volna neki az élettől, mint amennyit kapott. Bátor legényke Missouriból, és jó kedélyű, és nem várt ő az élettől semmi különöst. A feje meg ide-oda gurul valami magányos mezőn Virginiában. Ragyogott a szeme,

és most meg egy gödörbe tették. Istenemre mondom, még ha bőgnék érte, az se volna elég. Hogy fogjuk megszámolni az összes lelket, aki odaveszik ebben a háborúban? Úgy remegek, mint az utolsó száraz levél az ágon. Csattog a fogam. Aligha ismertem én kétszáz lelket életembe, még névről se. A lelkek nem olyanok, mint valami hatalmas folyó, hogy a halál jöttére lezúduljanak a vizesésen az alatt fekvő tájakra. A lelkek nem ilyenek, de ez a háború éppen ezt kívánja tőlük. Olyan sok lelkünk van, amit odaadhatnánk? Hogyan lehetséges ez? A tölgyfák közötti foghíjaknak teszem fel ezeket a kérdéseket. Egy perc múlva mennem kell leváltani a 2. sz. őrszemet. Váltás, állj! Fegyvert vizsgára! Váltás, fegyvert vállhoz! Előre indul!

Olyan csend van, az ember meg merne esküdni, hogy a hold is figyel. A baglyok is figyelnek, és a farkasok is. Leveszem a sapkámat, és megvakarom a tetves fejem. Néhány nap után a farkasok lejönnek majd a hegyekből, és elkezdik szétkaparni a köveket, amiket halomba hordtunk. Semmi sincsen biztosabb ennél. Ezért rakják az indiánok oszlopra a halottaikat. Mi a porba tesszük őket, mert azt hisszük, ez a tisztelet. Jézusról beszélünk, pedig Jézus soha nem is halott erről a vidékről. Ennyire ostobák vagyunk. Mert egyszerűen nem így működik az egész. A nagyvilág kivilágosodik, mint egy rossz lámpa, mert esni kezdett a hó a tisztásra. Halványan megvilágítva, a tisztás keleti sarkában ott egy hatalmas fekete medve. Aligha nem egész idő alatt ott volt, lárvák meg gyökerek után

szaglászott. Meg se hallottam. Lehet, ő is tiszteletben tartotta ezt a fura csendet. Most meglátott, és lassú ívben felém fordította súlyos fejét, hogy jobban lásson. Szemügyre vett engem. A szeme okos volt, és nyugodt, és hosszú ideig méregetett. Aztán mintha kötelekről lenne lelógatva, az egész testét előrelendítette, és csörtetve eltűnt az erdőben.

Egyre sűrűbben hullik a hó, és ismét a tábor felé irányítom a lépteimet. Bemondom a titkos éjszakai jelzót a strázsának. Végigóvakodom a sátrak közt az E utcán. Az ezredesek meg az őrnagyok meg effélék a nagy tiszti sátorban vannak. A vászontakarás halványan fénylik. Tényleg, náluk valódi lámpák égnek odabenn. Az ülő tisztek körvonalai kirajzolódnak, és a hátuk feketén fordul az ajtórés felé. Az őrszem némán áll odakinn a frissen hullott hóban. Hallom a halk beszélgetésük. Családról van szó, vagy háborúról, meg nem tudom mondani. Az éjjel már tisztességes sötétségbe merült, és a mindenek középpontjában rejlő szurokrag parancsol. A lappantyú kiáltása hangzik az alvó férfiak sátrai felett. Rövid dallam, hosszú dallam. A lappantyú örökké kiáltozni fog a hólepte mezők felett. De a sátrak csak átmenetiek.

Följebb vezényelnek bennünket a folyó felé, ahol téli szállást kell felállítanunk magunknak. Alighanem azt tudja csak, aki már próbálta, hogy milyen irgalmatlan unalmas idők ezek. Az ember inkább lövetne magára söréttel meg kartáccsal. Na jó van, majdnem hogy. Jómagam meg John Cole primán szórakozunk, amikor

is blackface esteket rendeznek mulatságképp. Tudva vagyon, hogy dolgoztunk szalonokba mi is, de itt, mint két fiú éneklünk együtt, egy Tamás bátyát, vagy egy Régi Kentuckyi otthonombant, azt ennyinél megállunk. Unionista legények feketére mázolvva, talán fura lehet. Kentucky két lábbal is benne van a háborúban, úgyhogy itt óvatosnak kell lennünk. Dan Fitzgerald nagy ártatlanul ruhába bújik egy este, és a feketére festett képe dacára egy ír hajadon balladát énekel, és istenemre mondom, hogy vagy egy tucat férfiember hajlamait felcsigázza. Starling Carlton azt mondja, feleségül akarja venni ezt a leányt. Ennyinél itt is megállunk. Máskülönben meg az ember képtelen az átkozott lábát melegen tartani, és mivel egy nyomorult hírfoszlány se jut el hozzánk, felölünk akár a világnak is vége lehetett volna, utolsó harsonaszóval, miegyébbel. A hírnökök csak akkor küzdek ide magukat, ha a hideg kicsit enged a szorításán. Az embereket ki-kitörő láz gyötri, és néhányuk egyszerűen teljesen megbolondul. Még az ócska whisky is elfogy, azt ha a szekerek az utánpótlással bedöglöttek, akkor csizmatalp a vacsora. A fizetőtiszt se jön sohase, és az ember már azon spekulál, hogy él-e még, vagy a Halál már rég vacogó szellemet csinált belőle. Mikor eljön a tavasz, a föld még mindég kemény, de mégis neki kell fognunk hosszú lövészárkokat ásni, meg olyan sáncokat az ágyúknak. Úgy fest, a mostani áradás alatt megbújik egy gázló a folyónak ezen a részén. Ha majd nemsoká újra előbukkan, alighanem miránk lesz osztva, hogy őrizzük.

Starling Carlton azt mondja, örül, hogy már őrmester, és nem kell többet ásnia. Azt mondja, nem is tudja, minek is jött keletre egyáltalán, és hiányzik neki Fort Laramie meg az ingyányilkolás, az biztos. Hát nem akar a feketéknek segíteni, uram?, kérdi Dan FitzGerald. Hogy mirő beszélsz?, mondja Starling. Segíteni a feketéknek elnyerni a szabadságukat, és az Uniót egyben tartani, hát nem, uram?, kérdi Dan. Mit beszélsz te a niggerekről, mondja Starling Carlton, lószart se csinállok én a niggerekért. Tisztára össze van zavarodva, látszik. Hát nem tudod, miért harcolsz?, kérdi Lige Magan, Istenemre mondom, alighanem valóban nem tudod. De tudom, mondja Starling Carlton. Az olyan ember hangsúlyával, aki nem tudja. No, mér harcolsz akkor?, mondja Lige. Mért, há mer az őrnagy megkért rá, mondja Starling, mintha ennél egyértelműbb tény nem is akadna a keresztény világban. Mer te mi a szar-ér harcolsz?

Jönnek is vissza az énekesmadarak meg az istenverte pillangók, meg most már a nagy fejes tisztek is, akik az énekesmadarakhoz átkozottul hasonlatosan a hó első jelére szépen megléptek. A ficsúroktól nem lehet elvárni, hogy csak üljenek a táborban, mint a fejes káposzta. Neale ezredes megpróbált még a legcudarabb havazás előtt eljutni nyugatra, de azt mondja, csak Missourriig jutott. Most aggódik Mrs. Neale meg az ikrek végett. Eljut hozzá néhány olyan beszámoló, hogy bajok vannak arrafele, de abban bízik, hogy a hadsereg majd kezeli a dolgot. A háború miatt megcsappantak a

csapatok nyugaton, a helyüket meg úgy-ahogy átvette a városi önkéntes katonaság. Neale ezredes nem szereti a városi önkéntes katonaságokat. A konföderációs önkéntesek a legrosszabbak, ide-oda mászkálnak, lödöznek mindenre. Azt mondja, ha valahol rés nyílik, ott mindig akadnak mocsok emberek, hogy betöltsék. Általános hírek szivárognak a táborba. A háború mindenfelé terjed. De a nap percei ugyanúgy peregnek. A kürtzó és elvakkantott parancsszavak. A nagy, ökrök vontatta ellátmányos szekerek megérkeznek a táborba. Akkor mán majdnem golyókat ettünk. Van egy kis temetőnk, teli a tél zsákmányaival. Giovanni atya nem veti meg a konyakot, de mindég teszi a dolgát. A kürtös fagyott ajka odaragad a fúvókához. Alig van a száján ép bőr a sok kis seb közt, de hát nincs ideje hagyni meggyógyulni.

Hamarosan azt halljuk, hogy a nagy sereg jön dél fele, és a gázlónál fognak átkelni. A századosunknak a véleménye az, hogy egy Whyteville nevezetű hely felé akarnak továbbmenni, és onnan átkelni a Blue Ridge-hegységen. Hogy megszorongassák lázadóikat Tennesseeben, Wilson százados aszongya. No ez vagy igaz, vagy nem. De a vízszint lejjebb ereszkedett, és a jó hatvancentis víz sárga meg barna a mederben fekvő kövektől. Egy csapat újonc érkezik az üres helyeket betölteni, persze írek, mint mindég. Városi sőpredék, mondja Starling Carlton. De mikor megérkeznek, azért mégiscsak megéjlenezzük őket. Jó látni az új leveleket és az új arcokat. Minden mozgásba van, és mán

mi se érezzük olyan pocsekul magunk. Bennünk is nő az életkedv.

Lázadóék alighanem azt hiszik, hogy ha lesöpörnek minket a folyópartról, akkor onnantól tartani tudják a gázlót, és nem hagyják majd a szövetségüket átkelni. Na, mostan mi már tudjuk, hogy a folyó jobb partján rettenetes sokan közelednek felénk. Egy vak ember is kiszúrná tíz mérföldről a port meg a kavargó tömeget. Tízezren biztos vannak. Legalább egy hadosztálynyi olyan likas gatyás fickó. Mi csak négyezren vagyunk, de beástuk magunkat, mint a prérikutya. Van itten lövészárók bőven mérföldnyi szélességben, és mindegyik fondorlatosan, V alakban van megásva, a V-nek meg mindkét oldalán teli ütegek állnak, és annyi golyónk van, hogy vetekszenek az egyiptomi piramisokkal. Mögöttünk egy ezred segít tartani az állásunkat, és a jobb oldalon pedig jó kis kavalkád van mindenféle századokból. Starling Carlton azt mondja, kettő az egy ellen legalább tisztességes esélyt adunk a sárgalábúaknak. Lige azt mondja, Starling nem tud számolni. Starling azt mondja, Lige egy hazug tennessee-i áru-ló. Miket beszélsz te?, mondja Lige. Nem-e tennessee-i vagy? De igen. No, akkor meg mér nem harcolsz lázadókkal, ha egyszer már a szagotok egyforma? A papám agyon is löne, ha hallaná, miket beszélsz, Starling, mondja Lige, de gyanítom, nem tudsz te semmit se, úgyhogy Tennesseeeről is befoghatnád a szájad. Aztat éppen jól tudom, hogy mikor látok sunyi árulókat. Akkor nosza, lépj ide, azt a szemembe is el mered

mondani eztet?, kérdi Lige. Oda mondom, bele a szemedbe. A szemed meg kétlábnyira van a szájamtól. Isten verje meg, Lige. Aztán mindketten röhögni kezdenek, ahogy az jellemző rájuk. Még jó, mer addig a percig nagyon gyilkosan bámultak egymásra.

Az ezredesek a fenti védvonalak mögött lappanganak, és az őrmesterek járkálnak le a parancsokkal. Kezd komolyodni a helyzet, azt már indul is. Lige-nak van egy darab papírja, rajta a neve meg a farmjuk címe, és csata előtt mindég kitűzi a mellére. Nem akarja névtelenül egy gödörbe végezni, meg akkor a papája se tudná meg soha. A papája már nyolcvankilenc éves, és alighanem fél lábbal már a sírban van, ki tudja. Aztán Lige lemarad kissé, hogy a zászlós osztaggal foglal kozzon. Felhúzza a lobogónkat, rajta a lóherével meg a hárfával. Zöld, mint egy áprilisi levélke, de poros és szakadt is. Befogja a folyó szelét, és megmutatja a formáját. A közeledő lázadók óriási zajt csapnak, és hát meg kell hagyni, azér mink is idegesek vagyunk mán, meg amellet rosszul is. Mindenki arccal dél fele fordul, hogy lássuk, hogy is fest a dolog. Ott van a sok kis púpos domb meg a csenevész facsoportok és utána tölünk balra a nagy, sötét folyó hömpölyög déli irányba. Barátságos, védelmező folyó. Ekkor megjelenik a lován Neale ezredes, és a nyeregből mond pár szót Wilson századosnak, de senki se hallja, mit beszélnek. Attól még viccesnek hangzik. Aztán az ezredes végigüget a sorok mellett, és biccent az embereknek. Jobbra tölünk egy nagy csoport lovassági katona áll, de hátrébb

állnak, a fák között, és ki tudja, bevetik-e őket. Lehet, muszáj lesz lerohanniuk, ha a lázadók áttörnek valahol. De nem áll szándékunkban hagyni az ilyesmit, teli a gyomrunk sózott hússal meg kétszersülttel, és nehogymá a vereség híre jusson északra. Ezek a kis egyszerű dolgok, amik az ember fejébe járnak. Aztán ott van az a fura rettegés is, ami hirtelen dagadni kezd az ember hasában, és hát van, hogy a katonáknak hirtelen szarni kell, a latrinák meg túl messze vannak. Az ember böfög egyet, az étel meg nyomakszik felfele a torkán, mintha újra rá akarna köszönni a világra. És ne feledkezzünk meg a gatyába hugyozásról se. Ilyen a katonaélet. Ekkor már jobban látjuk a lázadó csapatokat, itt-ott látjuk az ezredek zászlóit, és lovasságuk is van, lassan kíséri őket, aztán egyszerre kezdenek szétterjeszkedni, és az ember el tudja képzelni, hogy igyekeznek az ezredek ezt mind szemmel tartani. Egy parancsnak első unokatestvére a káosz. Káosz kuzin maga. Szinte érezzük, hogy reszket a föld alattunk, és míg ellenőrzi, hogy mindenki helyes pozícióban van-e, szegény Starling Carlton heves köhögés közepette kihányja a sózott húst. De szempillája se rebben, és nem igazán izgatja, hogy ki látja. Végigtöröl a koszos száján, és amennyire tőle telik, egy pillanatra se torpan meg. Mert a rettegés meg a bátorságnak az unokatestvére. Legalábbis remélem, mer rettegek. Nézzük a lázadókat, és Isten a tanúm, azzal a tízezerrel lehet, alulbecsültük őket. Átkozottul inkább egy teljes hadsereg van itten. Látjuk a lovakat is, ahogy kétoldalról

húzzák az ágyúkat, és aztán a tüzeiket, ahogy céloznak, és aztán mintha két másodperc se telt volna még el, már sivítnak is a fejünk fölött az első ágyúgolyók, mint az Isten ordító csecsemője maga. Vagy négyezer gyalogost készülnek ránk zúdítani egy rettentő csomó középütt támadó katona formájában, és már jönnek is. Mielőtt ráeszmélnénk, mi a helyzet, már meg is céloztuk őket az ágyúinkkal, és indul az ágyúgolyók lódarázsfellege a lázadók felé. Füst- és tűzvirágok és hirtelen fák is megjelennek a számtalan közeledő csapat között. A lármában is halljuk, hogy a tüzeink parancsokat ordítanak, és az őrmesterek és századosok vezényszavakat ugatnak, és érzi az ember, ahogy a félelem meg a rettegés vasmarokba szorítja a hulláját. Istennek meg a jó természetű Jézusnak a szent anyja. Az ellőtt löszerek füstje vastag, fekete ködben száll a folyó fölött, mint a folyami köd. Mivel a reggelijének már annyi, Starling Carlton áll mellettem, és röhög. Hogy mér röhög, azt maga se tudja, sőt tán ő tudja legkevésbé. A századosok kiadják a tűzparancsot, és ezer puska szólal meg, és repíti a gömbölyű golyókat a két lábon járó démonok fele. Lázadó Johnny a pipaszár lábával meg a vajdiószín rongyaival, azt, amire csak gondol és amit csak megfontol, aztat mindenféle és -fajta kalapok alatt hordja. Délnek nincs egyenruhája, kajája, sokszor még cipője se. A fele ezeknek az ádáz külsejű rohadékoknak mesztéllásas. Egy sligói szegényház lakói is lehetnének éppen. Az istenit, néhányan alighanem azok is. Egyre közelednek. Most

már jobban látom az ezredek zászlaját, és jön egy rohadék felénk középen, hát ugyanúgy lóherék meg hárfák vannak rajta, mint a mienkén. A szokásos kibaszott elmebeteg háború ez is. Legalább tíz zászlós osztagot látok. Más parancs nem is kell az egyszerű katonának. Amint meglátja az ember a lobogót, indul. Nem fogom arra az átkozott ellenségre hagyni. Más egyebet is látok még, hogy például milyen soványak ezek a fiúk, milyen furcsák, mintha csupa szellem meg kísértet lenne. A szemük olyan, mint húszezer koszos kavics. Folyami kavics, gondolom magamba, és másodpercről másodpercre örülök megfele. Olyan rémült meg örült vagyok, hogy a húgy szabadon folyik lefele a kincstári nadrágom szárán. Kirobban, és elönti a lábamat. No, legalább a csizmám fényes lesz. Az első sorozatunk körülbelül kétszáz embert kaszál el. Lesz egy pár temetés Lázadó Johnnyéknál. Látjuk, hogy a barikádainktól keletre megindulnak a lovasságiak, és a lázadók balszárnya felé ötszáz ló vágtazik. Isten tudja csak, kinek a fegyverei szedik le néhányukat. A golyók nem lőtávba érkeznek, és akkora a füst meg a kiáltás, meg az ordítás, hogy a látóhatár teljesen el is tűnik. Viszlát, Virginia, jó napot, színtiszta hangzavar és felfordulás. Amilyen gyorsan csak az ujjainktól telik, utántöltünk. Fogadok, Starling Carlton most még inkább azt kívánja, bár az övé lenne az a pofás Spencer, amiért Elsőként Fogta El A Lovát majdnem az életével fizetett. Még én magam is azt kívánom, hogy bár az enyém lenne. Két-három perc, míg az ember elkészül a

puskatöltéssel. Az isten verje meg. Lőj újra, de ne hiába. Lőj újra, de ne hiába. Az előrenyomulás most megtorpant, és a lázadók visszahúzódnak. Így éppen nem éri el őket a tűz a könnyöklőkről meg a kiszögellésekből. Nem bírnak eleget lelőni belőlünk, és nem bírnak elég közel férközni ahhoz, hogy leverjenek bennünket. Hogy elnyeljenek, mint az áradó folyó, és halálba fojtsanak. Nem bírják megtenni. A lovasság most középre tart, és rárohan a visszavonulókra. Hátaikat és fejeket kaszabolnak a szablyáikkal, és erre már az ő lovasságuk is ráront a miénkre. Édes jó Jézusom. Mint a vonagló ördögök, úgy csapnak össze, forgatják és magasba emelik a szablyákat, és a legnagyobb lelki nyugalommal sütik el a pisztolyokat egymás képibe. Tucat tucat után esik el. Ott kavarnak a halálra rémült menekülőket, meg az ágaskodó lovak, amik levetik a lovasukat, és csak isten a tudója, milyen más halálos veszedelmek akadnak még ott. Aztán a lovasság vágat visszafele, és hagyja a rohadt lázadókat a kis dombokig eljutni. Az isten verje meg, nehogy má. Még egy lovasezredük nekiindul a visszavonulókön keresztül, azoknak meg kis híján újból irányt kell váltaniuk, különben saját bajtársaik tapossák halálra őket. Már támadnak is újfent. Úgy tüzelünk rájuk, mint a megszállott elmebajosok. Tüzelünk és tüzelünk. Az egész tengernyi csapatuk megfordul, és az ember meg merne esküdni, hogy bizonyosan a vén Knut tett csodát, még hozzá olyat, amire egykor nem volt képes. A katonák áradata visszahúzódik. Vagy egy negyedórán át

látjuk őket elvonulni, aztán éljenzés tör ki közöttünk, és ott állunk, térdelünk, lihegünk, mint a szomjas jószág. Isten lángba borította a világot, de Starling Carlton ráhajol a mellvédre, és a nagy fejét, ahogy van, a puszta földre hajtja, mintha megcsókolná. De úgy kifáradt, mint a vadászkutya, amelyik egész nap vadászott. Úgy megdolgoztatta azt a nagy testit, hogy most eldőlt, mint akit legyilkoltak. Hallom, ahogy motyog bele a földbe, a szája meg az arca egy merő sár. Forró napunk van, mint egy kemence, de az izzadságától akkora sár lesz, hogy edényt lehetne korongozni belőle. John Cole átjött a csapatától, és mellém térdel. A fejét a jobb karomnak dönti, és egy pillanatra úgy tűnik, mintha aludna. Úgy tűnik, mintha álomba zuhanna. Mintha kisbaba volna, altatódal után. Hirtelen az összes férfi aludni látszik. Nincs az a hatalom, ami újból fel bírna ébreszteni bennünket. A szemünk csukva, és kérjük, hogy adják vissza az erőnket. Ha vannak isteneink, mi imádkozunk hozzájuk. És akkor visszaszivárog. Nincs az a százados írta hálaadó beszéd, ami úgy átjárná az ember lelkét, mint a megkönnyebbülés, amit most érzünk.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Nyomtatta és kötötte
a Central Dabasi Nyomda Zrt., 2020-ban
Felelős vezető Balizs Attila vezérigazgató

Felelős szerkesztő Rostás Eni
Kézirat-előkészítő Tomka Eszter
Korrektor Losoncz-Kelemen Emese
Műszaki vezető Takács Klári
A borítót Árvai Judit,
a kötetet Pintér József tervezte
Kiadványszám 8956
Garamond betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3887 1